

NÉMETH FERENC: A TORONTÁLI SZŐNYEG

Milyen az a torontáli szőnyeg? Šta znači, kako izgleda torontalski ćilim? Tették fel, teszik fel a kérdést az újságírók, de szép számban a muzeológusok is az elmúlt két évben, a magyar kiadás óta. A *Művészeti lexikon*, melyre maga a szerző is hivatkozik, a következőket írja: „A torontáli szőnyeg gyapjú anyagból, üzemszerűen készült, kelimszövéssű, mértani mintájú, élénk színezésű használati szőnyeg.” Tömör megfogalmazás, ám pontatlan. A *Magyar néprajzi lexikon*ban egyáltalán nem szerepel (a toromba kötéses oromzat után a torta címszó következik). A szerb szakirodalomban teljesen ismeretlen a „torontalski ćilim” fogalom.

Németh Ferenc könyve hézagpótló tanulmány. Hangyaszorgalommal összegyűjtötte, feldolgozta a torontáli szőnyegekről megjelent újságcikkeket a nagybecskereki (zrenjanini) *Torontál* című heti-, majd napilap (1872–1944) harminc évfolyamából (1874–1904); a szintén nagybecskereki hetilap, a *Wochenblatt* (1883, 1884, 1894, 1902, 1903, 1905) évfolyamaiból; a *Torontálnegyve évi jelentéseiből* (1881, 1883, 1884, 1885, 1886–9) és még számos levéltári, szakirodalmi forrást felfedezve tisztázta a torontáli szőnyeg fogalmát.

Európa-szerte a múlt század közepére tehető a népművészet felfedezése, az 1867-es párizsi világi kiállításon bemutatott házilag szőtt szerb, bolgár, román szőnyegetek – kilimeket illették e névvel – földrajzi jelzővel ellátva. Ezek a szőnyegek két egyforma részből középen voltak összevarrva, hisz keskeny szövőszekeken készültek, főleg ágytakaróként, ritkábban asztalterítőként, később falvédőként szolgáltak. (Néhány bánáti szerb, de főleg román településen máig él e hagyomány.)

A torontáli szőnyeg második megjelenési formája egybeesik az Osztrák–Magyar Monarchia-beli háziipar mozgalmával, az 1870-es évek végétől kb. a századfordulóig. Ez idő tájt kerül Streitmann Antal festő és iparművész rajztanárként a nagybecskereki főgimnáziumba, aki lelkes híve az ügynek, és egyik fő alakja a torontáli szövőipar háziiparrá fejlesztésében. Tanműhelyeket létesít, bevezeti a széles szövőszekek használatát, tanítványaival régi népi mintákat másoltat, rajzoltat, az ő nevéhez fűződik az ún. tört színek alkalmazása. A torontáli szőnyeg második megjelenési formája tehát a szerző szavaival élve az ún. streitmanni szőnyeg – az egy darabból készült padlószőnyeg tört színek alkalmazásával.

Streitmann nevéhez fűződik a torontáli szőnyeg harmadik fázisa is, hiszen az általa vezetett szövőtanműhelyben sajátították el a tanítványok az akkortájt Európa-szerte divatos csomózott keleti szőnyegek (szmirna, perzsa) kidolgozását is. Ez vezetett odáig, hogy a nagybecskereki szövőtanműhely 1894-ben szőnyeggyárrá alakuljon, az első magyar torontáli szőnyeg- és bútorszővetgyár néven. Az e gyárban, a mai Proleterben készült különböző technikájú, kivitelű szőnyegetek is torontáli szőnyegként terjesztették, árusították az I. világháborúig.

Mindez kiderül Németh Ferenc könyvéből, amely számos eddigi félreértést, félremagyarázást tisztáz. És ezenkívül ki kell még emelnem a Kovalszky Saroltával foglalkozó fejezetet, akit ez idáig méltatlanul elhallgatott a szakma. A szerző konkrét adatokkal bizonyítja Kovalszky Sarolta szerepét a magyar szecesszió, különösen a gödöllői művésztelep szövőműhelyének kialakulásában. És említésre méltó még a bánáti szövőtelepekről, szövőműhelyekről, háziipari vállalatokról szóló fejezetben található felmérhetetlen értékű adat, és a gondosan kiválasztott, valamint kivitelezett illusztrációk is a kötetet gazdagítják.